

UUDEN EDESSÄ

Näkökulmia alueiden
muutokseen

Toimitus: Antti Koskela ja Taina Vallander

Valokuvat: Jarno Mela
Taitto: Luova toimisto Pilke Oy
Paino: Aksidenssi

© 2021 STTK

SISÄLTÖ

- 6** ALUEVALTUUSTOT UUDEN EDESSÄ
Antti Palola, STTK:n puheenjohtaja
- 8** TULEVAISUUS EI OLE VAIN SUURTEN KAUPUNKIEN
Hanna Huttunen, kansanedustaja (Kesk.)
- 12** ONKO MITÄÄN, MITÄ MUUTTOTAPPIOKUNTA VOI TEHDÄ?
Ulla Hyvönen, STTK:n asiantuntija
- 16** SEGREGAATIO SAAPUU TAMPEREELLE –
TARVITAAN LISÄÄ TIETOA JA ENEMMÄN AIKAA
Erkki Seppänen, eduskunta-avustaja (PS)
- 20** KATSE RIITTÄVÄÄN ASUNTORAKENTAMISEEN
JA TULEVAISUUDEN LÄHIÖIHIN
Eveliina Heinäluoma, kansanedustaja (SDP)
- 24** ASUNTOMARKKINAT JAKAUTUVAT KESKITTYVÄSSÄ
JA VANHENEVASSA SUOMESSA
Antti Koskela, STTK:n ekonomisti
- 30** ALUEET TARVITSEVAT TOIMIVAA YHTEISTYÖTÄ
OSAAMISEN KASVATTAMISESSA
Tapio Huttula, Sitran vanhempi neuvonantaja
- 38** SOTE-MAAKUNNAT – YKSI SUOMEN HISTORIAN
SUURIMMISTA UUDISTUKSISTA
Seppo Nevalainen, STTK:n ekonomisti
- 42** SOTE-SEKTORIN MONIMUTKAISTUNEET HAASTEET
TARVITSEVAT LAAJAA YHTEISTYÖTÄ
Kirsi Lehtimäki, Tehyn pääluottamusmies

Johdanto

ALUEVALTUUSTOT UUDEN EDESSÄ

Itsenäistyessään vuonna 1917 Suomi oli vielä kehitysmaa. Runsaassa sadassa vuodessa yhteiskuntamme on noussut monilla hyvinvoinnin mittareilla maailman parhaaksi tai vähintäänkin kärkisijoille. Meillä riittää inhimillistä pääomaa, osaamista, turvallisuutta, vapautta ja luottamusta. Olemme mittausten mukaan keskimäärin hyvin onnellinen ja tyytyväinen kansa. Haasteita meiltä ei kuitenkaan puutu.

Ei liene yllätys, että Suomi näyttää hyvin erilaiselta eri lähtökohdista. STTK:laiset asuvat kaikkialla Suomessa ja työskentelevät hyvin moninaisissa tehtävissä. Siksi haluamme tarkastella Suomen tulevaisuuden haasteita moniarvoisesti, erilaisia olosuhteita, valintoja ja elämäntapoja arvostaen. Tähän julkaisuun on koottu näkökulmia Suomen väestö- ja aluerakenteen kehitykseen sekä hallinnon ja palveluiden järjestämiseen niin suurten kaupunkien kuin pienten muuttotappiokuntienkin näkökulmasta.

Väestön ikärakenne ja alhainen syntyvyys haastavat julkisten palveluiden järjestämisen ja rahoituksen. Tulevina vuosikymmeninä Suomen väestö ikääntyy ja keskittyy. Yli 70-vuotiaiden määrä kasvaa nopeasti ja työikäinen väestö supistuu. Kansainvälinen rekrytointi on yksi ratkaisu, mutta se edellyttää yhteiskunnalta vastaanottavuutta ja uudenlaisia palveluita.

Alueiden väliset erot työllisyysasteissa ovat suuret. Avoimet työpaikat ja työnhakijat eivät kohtaa. Yksi työmarkkinoiden kohtaanto-ongelman syistä on asumisen hinta. Työn perässä muuttaminen ei ole helppoa, jos haasteena on oman asunnon myyminen kelvolliseen hintaan. Vastaavasti monessa kasvukeskuksessa asuminen on niin kallista, että keskitulollisellakin palkansaajalla on vaikeuksia tulla palkallaan toimeen.

Monipaikkainen työ ja digitalisaatio voivat omalta osaltaan lisätä kuntien elinvoimaa, mutta ne edellyttävät panostuksia infrastruktuuriin ja osaamiseen. On myös tärkeää tiedostaa, että ne kunnat, joiden asukasluku laski kymmenen vuotta sitten, ovat valtaosin samassa tilanteessa edelleen. Kehityksen suunnan täyskäännös ei ole realismia.

Tätä kirjoittaessani valmistaudumme Suomessa historiamme ensimmäisiin aluevaaleihin. Aluevaltuustojen tärkein tehtävä on toteuttaa sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä pelastustoimen uudistus. Uudistus koskettaa suoraan noin 130 000 STTK-laista, jotka työskentelevät kyseisten palveluiden piirissä. Välillisesti se koskettaa kaikkia suomalaisia. Kuntien tehtävät ovat myös muutoksessa niiden ottaessa jatkossa yhä laajemman vastuun työllisyydestä ja työvoimapalveluista. Emme saa unohtaa, että uudistus vaikuttaa myös kuntien palvelukseen jäävien työhön. Suurten muutosten keskellä tarvitaan keskustelua ja erilaisten näkemysten kunnioittamista. Haluamme luoda omalta osaltamme tilaa rakentavalle vuoropuhelulle hyvinvointiyhteiskuntamme tulevaisuudesta ja kehittämisestä sekä löytää ratkaisuja yhteisiin haasteisiin.

Antti Palola

STTK:n puheenjohtaja

”

TULEVAISUUS ASUU MYÖS
SEUTUKAUPUNGEISSA,
KYLISSÄ JA HIEKKATEIDEN
VARSILLA.

TULEVAISUUS EI OLE VAIN SUURTEN KAUPUNKIEN

Hanna Huttunen | kansanedustaja (Kesk.)

Kirjoitan tätä kotonani maaseudun rauhassa Pohjois-Karjalassa. Asun Suvisrannan kylällä, noin kymmenen kilometrin päässä Outokummun keskustasta. Kyläraitti on perinteinen hiekkatie, jonka varrella on elävä kylä. Kylällämme on toimivia maatiloja sekä kaksi perhekotia, toinen ikäihmisille ja toinen nuorille. Molemmat perhekodit sijaitsevat entisen kunnalliskodin historiallisissa tiloissa. Kylällämme on myös uudehko, osin Leaderin tuella rakennettu kylätalo.

Kylälämmämme käsin tehdään myös etätöitä. Minäkin olen istunut lukuisia eduskunnan laki- ja hallintovaliokunnan etäkokouksia Teamsissa kotimme työhuoneessa. Tällöin on tullut todettua, että meillä on valokuitua vaille hieno kylä.

Olen toiminut Outokummun kaupunginvaltuuston ja Pohjois-Karjalan maakuntahallituksen puheenjohtajana kahdeksan vuotta. Tuona aikana muuttotrendi on ollut selkeä. Väki vähenee ja ikääntyy. Outokumpu on historiallinen kaivoskaupunki, jonka väkimäärä on tippunut kaivoksen loistoajoista 40 vuoden aikana reilusta 10 000:sta asukkaasta 6 600:aan.

Kotikaupunkimme on painiskellut monen muun kunnan lailla korkeiden työttömyyslukujen kanssa. Olemme siitä erikoisessa tilanteessa, että työpaikkojemme omavaraisuus on yli sata prosenttia. Tämä tarkoittaa sitä, että vahvana teollisuuspaikkakuntana meillä käydään töissä naapurikunnista, mutta asuinpaikaksi ei ole valikoitunut Outokumpu. Tähän osasyyinä on se, että puolisoille ei kaupungistamme ole löytynyt töitä.

Korona nosti alueiden arvostusta

Maailmaa vavisuttava koronapandemia toi mukanaan paljon haasteita, mutta toi se mukanaan myös hyvää ja uusia käytänteitä. Yksi näistä on etätö ja monipaikkaisuus.

Toimin eduskunnassa harvaan asutun maaseudun parlamentaarisen työryhmän (Hama) puheenjohtajana. Työryhmämme on valtioneuvoston asettama. Sen tehtävä on seurata harvaan asuttujen alueiden erityiskysymyksiä ja vahvistaa näiden alueiden elinvoimaisuutta.

Harvaan asuttu maaseutu kattaa merkittävän osan eli yli 68 prosenttia Suomen pinta-alasta. Asukkaita alueella on noin viisi prosenttia väestöstä. Alue on kansallisesti merkittävä, sillä siellä sijaitsee valtaosa Suomen luonnon aineellisista ja aineettomista raaka-aineista. Alueella on kuitenkin runsaasti pitkiä etäisyyksistä ja harvasta asutuksesta aiheutuvia haasteita. Näitä ovat esimerkiksi jo pitkään jatkunut väestön väheneminen ja vanheneminen, huoltosuhteen heikkeneminen ja palvelujen keskittyminen. Huomioitavaa on myös se, että poliittisten päätösten kielteiset vaikutukset ovat kohdistuneet voimakkaimmin harvaan asutulle maaseudulle.

Mummolasta etätöpaiste?

Korona-aika on tuonut mukanaan epävarmuutta ja huolta tulevasta, mutta yllättäen myös uutta arvostusta ja nostetta harvaan asutuille alueille.

Rajoitusten ja sulkutilojen vallitessa ihmiset ovat hakeutuneet metsiin ja mökeille, joissa voi nauttia omasta tilasta ja puhtaasta luonnosta. Moni on hakeutunut takaisin kotiseudulleen ja entinen mummola on muokkautunut koko perheen etätöpaisteeksi.

Tämä on lisännyt harvaan asuttujen alueiden käyttöä ja keskustelua niiden tulevaisuudesta. Elämä ja ihmisten liike voi tulevaisuudessa jakautua yhä laajemmin eri alueiden, kaupunkien ja harvaan asutun maaseudun kesken.

Työryhmämme on laatinut toimintasuunnitelman, jonka mukaan tulemme rahoittamaan 12 miljoonalla eurolla hankkeita ja kokeiluja, joilla halutaan tukea supistuvia alueita ja auttaa niitä löytämään vahvuutensa. Väestöään menettävien alueiden kehittäminen vaatii uudenlaista lähestymistapaa, jossa pelkkien taloudellisten mittareiden sijaan huomioidaan myös esimerkiksi alueiden hyvinvointi ja elinvoima.

Hankkeita ollaan avaamassa esimerkiksi matkailuun (ruoka-, luonto- ja metsästys- ja kalastusmatkailuun), etätöpaisteiden perustamiseen sekä kulttuurin ja koulutuksen ympärille. Olemme myös mukana selvittämässä laajempia lainsäädäntöuudistuksia kuten Norjan mallin mukaista opintolainan hyvitysjärjestelmää. Selitettävissä asioissa on myös monipaikkaisuuteen liittyvä e-kuntalaisuus ja Japanin kotiseutumalli.

Uskon, että koronan jälkeinen ”uusi normaali” maailma tuo mukanaan myös uuden valoisamman tulevaisuuden harvaan asutulle maallemme. Nyt onkin tullut hetki, jolloin meidän on laitettava kuntoon etätö ja palveluiden yhdenvertaisen saavutettavuuden kannalta tärkeät tietoliikenneyhteydet. Tässä paras vaihtoehto on varma valokuitu.

Etätöistä saattaa löytyä apua myös kotikaupunkini kaltaiselle paikkakunnalle, jossa teollisuus tarjoaa työpaikan toiselle puolisolalle. Jospa puolisonkin työ sijaisi jatkossa luonnonkauniissa ja hyvien palveluiden kaupungissamme kodin etätöpaisteella.

Maailma on täynnä mahdollisuuksia, kun vain osaamme tarttua toimeen ja lähteä toteuttamaan niitä. Tulevaisuus asuu myös seutukaupungeissa, kylissä ja hiekkateiden varsilla.

”

MONI LÄHTEE ETSIMÄÄN
HYVÄN ELÄMÄN
EDELITYKSIÄ MUUALTA.

ONKO MITÄÄN, MITÄ MUUTTOTAPPIOKUNTA VOI TEHDÄ?

 Ulla Hyvönen | STTK:n asiantuntija

Erityisesti pienet kunnat käyvät taistelua muuttotappioita vastaan kaikin keinoin. On veroprosentin viilaamista, muuttovillasukkia, lapsirahaa. Järvenrantatontteja, tapahtumia ja elämyksiä. Markkinoidaan sosiaalisessa mediassa vetovoimatekijöitä, eli perusteluita, joiden takia ihmisen kannattaisi muuttaa asumaan jollekin paikkakunnalle. Käytännössä kuitenkin opiskelumahdollisuudet, perhe, ystävät, sukulaiset, palvelut tai työpaikka ovat tosielämän vetovoimatekijöitä kuntien ja kaupunkien houkutellessa uusia asukkaita. Veto- ja pitovoimatekijät voisi näin ollen tiivistää olevan niitä, joista ihmisten mielissä muodostuu hyvä elämä.

Monen mielestä hyvään elämään riittää, että tulee toimeen. Raha ja omaisuus voivat olla yliarvostettuja hyvän elämän mittareita yksinään. Mutta niin kauan kuin toimeentulo ei ole turvattu ja elämä menee stressaamiseen siitä, pystyykö maksamaan vuokran ja onko jääkaapissa muutakin kuin valo ja sinappipurkki, rahalla on valtava merkitys. Sitä ei sovi kenenkään hyvätuloisen vähätellä.

Omaa hyvää elämää voi olla vaikea tavoitella, jos omistusasunto muuttotappioalueella ei mene kaupaksi tai toimeentulosta ei ole takeita paikkakunnalla, jonne haluaisi muuttaa. Kustannukset ovatkin merkittävä muuttamiseen vaikuttava tekijä elämäntilanteen lisäksi. Suuret kaupungit ovat pääosin kalliita isommalle perheelle, mutta eipä yksinkään ole kovin autuasta maksaa yksöstä kaupungin sykkeessä. Tilaa saa vain rahalla tai muuttamalla kauemmas.

Kuntien iloksi korona-aikana moni on haaveillut rauhasta jossakin laiturin reunalla. Onko tämä ohimenevää vai ei, jää nähtäväksi. On hyvä kuitenkin muistaa, että vain puoli vuosisatavuotta sitten romantisoitiin muuttoa maalta kaupunkiin. Nyt puolitoista vuotta korona-aikaa on saanut meidät ostamaan kesämökkejä enemmän kuin koskaan. Harvemmin kuitenkaan kuulet pelastustyöntekijästä tai bussikuskista, joka on lähtenyt mökkiverannalle etätöihin tai hengähtämään ja perustanut siitä inspiroituneena luomutilan. Taitaa olla enemmän julkiksille ja yritysjohtajille varattuja kertomuksia juurille paluusta. Myyntiloukku tosin vaanii yhtä lailla heidänkin mökkinsä tai maatilansa takana.

Opinnot merkittävä muuttovirran aiheuttaja

Hyvä elämä on pitkässä juoksussa monia asioita. Palvelut merkitsevät paljon, ja nekin vaihtuvat iän ja elämäntilanteen mukaan. Toiselle tärkeintä ovat lähikoulu ja kirjasto, toiselle ne saattavat olla kahvila tai teatteri, kolmannelle tuttu terveydenhoitaja ja kauppa-auto.

Moni meistä on aikuisuuden kynnyksellä joutunut tekemään ensimmäisen kerran valinnan uudesta asuinpaikkakunnasta. Miettimään, pystyykö korkeakoulu- tai muun tutkinnon suorittamaan kotoa vai täytyykö muuttaa toiselle paikkakunnalle. Tämä muuttovirta on merkittävä, koska harva muuttaa takaisin kotikonnuille opiskelujen jälkeen, ja elämä voi heittää opintojen päätyttyä seuraavaan paikkaan. Suomessa on harjoitettu aluepolitiikkaa hajauttamalla korkeakouluverkosto. Ilman tätä liikettä Suomi olisi vielä keskittyneempi kasvukeskuksiin ja maaseutu vielä autiompaa kuin nyt. Kääntöpuolena aluepolitiikka on saattanut osaltaan olla kasvattamassa luokkaeroja korkeakoulupaikkakuntien ja muun Suomen välille. Kotiseudulle on järkevää juurtua, jos sopivia töitä ammattikoulun tai luki-on jälkeen löytyy läheltä, kun taas korkeakoulutus pitää lähes aina hakea kauempaa. Sille tielle on helppo jäädä opintojen jälkeen.

Myös yhteisöllisyyden muodolla on merkitystä. Toinen kaipaa naapurisopua ja -apua päivittäiseen elämäänsä, toinen ei välitä eikä kaipaa ketään tungeksimaan omaan tilaansa. Sosiaalinen pääoma kotikonnuilla voi myös olla niin merkittävä, että nostalgiset lapsuusmuistot ja lapsuudessa syntyneet ystävydet ajavat kohti kotia, omaan yhteisöön. Toisaalta meistä moni on rakentanut oman sosiaalisen pääomansa ja verkostonsa opiskeluvuosien myötä sinne, minne on muuton myötä juurtunut ja kotiseutu - tai ylipäättään muutto jonkin pienempiin kuvioihin - voi tuntua pelottavalta ja juurettomalta.

Yhtä kaikki jos asuinpaikkakunta ei tarjoa asioita, joista ihmisen hyvä elämä juuri hänen näkökulmastaan muodostuu, vaihtoehto on jäädä odottamaan, että kotiseutu kehittyy ja tarjoaa näitä pitovoimatekijöitä tulevaisuudessa tai lähteä etsimään niitä mahdollisuuksien mukaan muualta.

Moni lähtee etsimään.

Segregaatio saapuu Tampereelle

TARVITAAN LISÄÄ TIETOA JA ENEMMÄN AIKAA

Erkki Seppänen | eduskunta-avustaja (PS)

Joulukuussa 2020 tamperelaisessa kuntapolitiikassa heräsi keskustelu segregaatiosta. Sanan mainitseminen aiheutti monissa hämmennystä, kysymyksiä ja jopa kiukustumista. Tuntui siltä, että on taas kerran löydetty uusi poliittinen kuuma peruna, josta halutaan tehdä muussia — eikä edes kovin hyvää muussia, kunhan vain sotketaan pottuja ja haukutaan kokkeja.

Pohdin tässä kirjoituksessa, miten segregaatio näkyy Tampereella ja miksi siitä pitäisi välittää.

Suuri osa kansalaisista ei tiedä, mitä segregaatiolla tarkoitetaan. Käsitteen suomenkielinen versio eli asuinalueiden haitallinen eriytymiskehitys ei sekään vielä välttämättä avaa mistä on kyse. Tämä johtuu siitä, että ilmiö itsessään on kotimaassamme melko uusi.

Tampereen kaupungin vuonna 2018 julkaisema *Segregaation ennaltaehkäisyn työkalupakki* kuitenkin toteaa, että: ”Eriytyminen on vahvistunut eurooppalaisen kehityksen vanavedessä ja Suomessa sen tärkeimpiä taustatekijöitä ovat tuloerojen kasvu ja maahanmuutto.” Lauseen viimeinen sana selittää osaltaan, miksi aihe on politisoitunut jo ennen keskustelun alkamista.

Käsite on myös akateemisessa tutkimuksessa yhteiskuntatieteelle tyypilliseen tapaan moniulotteinen. Sille ei siis voida antaa yksiselitteistä ja tyhjentävää merkitystä, vaan tässäkin kirjoituksessa joudun hahmottelemaan, mihin sillä viitataan Tampereen kontekstissa. Juha Rasinkangas kirjoittaa väitöskirjassaan *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla*: ”Segregaatiotutkimuksissa on ollut tavallisinta tutkia asuinalueiden välisiä eroja tiettyjen väestöryhmien esiintymisen näkökulmasta, mutta alueyksikköinä voivat olla myös laajemmat aluekokonaisuudet tai vastaavasti esimerkiksi yksittäisen kaupungin koulut.”

Juuri koulut ovat puhututtaneet myös Tampereella.

Hervanta haastoi eriytymisen

Tampereella aloitettiin vuonna 2019 Hervanta-haaste -niminen projekti, jonka tarkoitus oli keskittyä alueen koulujen vaikeaan tilanteeseen. Ongelmat ovat tiedossa koulujen ammattilaisilla ja kaupungin virkamiehillä, mutta mahdollisesti tilannekuva ja ilmiö eivät ole tavallisille kansalaisille vielä avautuneet — ellei sitten ole henkilökohtaisesti tai perheen kautta joutunut ikävien tapausten kanssa tekemisiin.

YLE:n uutiset kirjoitti tilanteesta (25.10.2020) näin: ”Kymmenet aikuiset ovat kokoustaneet kuukausitolkulla alueen turvattomuuden ja ongelmien ratkaisemiseksi. Tilanne oli viime vuonna jo niin hälyttävä, että Tampereen kaupunki kehotti kohdentamaan alueelle nopeita toimenpiteitä tilanteen rauhoittamiseksi.”

Tapauksissa on ollut kyse vakavistakin väkivallan teoista, jotka ovat johtaneet koston kierteseen. Sellainen alkaa helposti ruokkia itseään — varsinkin jos alkaa muodostua selkeitä ja riittävän suuria erillisen identiteetin omaksuvia ryhmiä, jotka kokevat olevansa toisia ryhmiä vastaan.

Tampereella varsinaisia jengejä ei vielä ole nähty, mutta YLE:n tietojen mukaan ryhmiä voi yhdistää etninen tai kielellinen tausta tai jokin ideologinen ajattelu. Kunniaväkivalta sekä liikkumisen ja pukeutumisen rajoittaminen on myös nostettu esiin.

Hervantalaiset koulujen vanhempainyhdistykset järjestivät joulukuussa 2020 vielä ”Hä-tähuuto Hervannasta”-nimisen tilaisuuden, johon kutsuttiin kuntapäätäjiä, rehtoreita sekä kaupungin virkamiehiä. He olivat huolissaan väkivallan ja jengiytymisen kasvusta kouluissa.

Hervanta-Haaste -projektia pidettiin hyvänä, mutta lisäksi toivottiin nopeita ja konkreettisia toimia. ”Asiaan täytyy puuttua välittömästi, ennen kuin tilanne ryöstäytyy käsistä,” kirjoitettiin kutsukirjeessä. Osallistuin itse myös aiheita käsitteleviin kokouksiin työni puitteissa ja keskustelin vanhempien, koulun ja kaupungin edustajien kanssa.

Viestiin olisi syytä suhtautua vakavasti myös Tampereella, vaikka uutisten perusteella tilanne ei olekaan vielä yhtä haasteellinen, kuin esimerkiksi Helsingissä ja Turussa joillakin alueilla. Helsingin kaupunkilehti Kvartin (18.12.2019) julkaisemien tilastotutkimusten mukaan Tampereen etnisen eriytymisen aste oli kuitenkin samaa luokkaa Espoon ja Helsingin kanssa. Turussa eriytyminen oli selvästi jyrkempää.

Vaikka etnisuus ja maahanmuutto eivät olekaan ainoita tekijöitä ongelmien taustalla, tuli Tampereella sekä opettajien että vanhempien taholta selkeä toive, että kielellisiä ja kulttuurisia haasteita ei pyrittäisi kieltämään. Monet pelkäävät rasismisyytöksiä ja mustamaailasta ja suhtautuvat turhautuneesti poliittiseen kokuun aiheen ympärillä. Tämä kaikki haittaa ongelmiin puuttumista. Siksi tietoa tarvitaan lisää.

Onnistunut kotoutuminen vaatii aikaa

Väkivaltaisuuudet ja jengiytyminen päätyvät helposti otsikoihin, mutta kansalaisille olisi tärkeää avata turvattomuuden ohella myös muita haittoja, joita segregatio aiheuttaa.

Koulurauhan ongelmat heijastuvat suoraan oppimistuloksiin, joissa on muutenkin havaittu huolestuttavaa kehitystä erityisesti poikien osalta. Jos eriytyminen lisää omat ongelmansa tähän yhtälöön, seuraava sukupolvi on pulassa. Se näkyy kielteisesti työttömyytilastoissa ja syrjäytymiskehityksessä, jonka kustannukset näkyvät jopa kymmeniä vuosia kaupunkien menoissa ja lopulta veronmaksajien kukkarossa.

Opettajat tarvitsevat lisää aikaa hoitaakseen päätehtävänsä eli opetusta. Mitä enemmän aikaa ja energiaa koulussa tuhlautuu väkivaltatilanteiden ja häiriöiden selvittämiseen, sitä

vähemmän resursseja jää opettamiselle. Ilmapiiri vaikuttaa myös oppilaiden jaksamiseen. Koronapandemian aikana tällaiset haasteet ovat vain kasvaneet etäkoulun, rajoitusten ja poikkeusolosuhteiden kasvattaman ahdistuksen myötä.

Etnisen segregaaion vastakohta eli integraatio - onnistunut kotoutuminen - vaatii myös aikaa. Muun muassa aiheita paljon tutkinut brittiläinen professori Paul Collier on todennut onnistuneessa integraatiossa olevan kaksi keskeistä tekijää: uusien tulijoiden määrä ja tulijoiden kulttuurinen etäisyys suhteessa vastaanottavaan yhteiskuntaan.

Mikäli tässä on perää, integraatiolle tarvitaan todennäköisesti myös lisää aikaa maahanmuuttopoliittisten toimien kautta, jotta nykyinen segregatiokehitys voidaan pysäyttää. Tällaisesta on ollut nähtävissä merkkejä esimerkiksi Tanskassa aivan viime aikoina. Sosiaalidemokraattinen pääministeri Mette Frederiksen on esimerkiksi ilmaissut huolensa sosiaalisen yhteenkuuluvuuden säilymisestä.

On toisaalta hyvä merkki, että segregatio on monille suomalaisille vielä uusi ja outo käsite. Sen ei toivoisi tulevankaan kovin tutuksi, mutta tämän toiveen eteen on tehtävä töitä, puututtava niihin tekijöihin, jotka ilmiötä ajavat, ja annettava vaikuttamiselle lisää aikaa. Ennen tai myöhemmin näihin käytännön päätöksiin on löydettävä yhteistä poliittista tahtoa myös Suomessa. Tilannekuvasta ei ole suurempia kiistoja, kunhan asioista vain tiedotetaan tarpeeksi. Päämäärä – turvallinen ja toimiva yhteiskunta – on myös kaikilla puolueilla yhteinen.

”

LÄHIÖISSÄ ASUU
SUOMESSA JOPA
1,5 MILJOONAA IHMISTÄ.

KATSE RIITTÄVÄÄN ASUNTORAKENTAMISEEN JA TULEVAISUUDEN LÄHIÖIHIN

Eveliina Heinäluoma | kansanedustaja (SDP)

Viime vuosina pääkaupunkiseudulla on käyty vilkasta keskustelua tasapainoilusta asuntorakentamisen määrän ja luontokohteiden säilyttämisen välillä. Tämä tulee olemaan kaupungistumisen myötä erityisesti pääkaupunkiseudun päätöksenteossa lähivuosina herkkää tasapainoilua.

Meidän täytyy pystyä samaan aikaan vastaamaan asumisen kovaan hintaan, takaamaan osaan työvoiman mahdollisuudet asua pääkaupunkiseudulla ja samalla turvaamaan lähiluonto.

Arvioiden mukaan Helsingin asukasmäärä tulee kasvamaan seuraavan kymmenen vuoden aikana sadalla tuhannella asukkaalla. Asuntotuotannon on vastattava tähän suureen kysyntään, jotta asuntojen hinnat eivät lähde nousuun kasvavan kysynnän vuoksi. Kaupungin pitää varmistaa, että kaikilla on varaa asua kaupunkiseudulla tuloihin katsomatta.

Kohtuuhintaisen asumisen turvaamiseksi myös rakentaminen edellyttää vaikeita ratkaisuja. Paine rakentaa tehokkaammin ja korkeammalle kasvaa niillä alueilla, jotka otetaan rakentamisen piiriin. Näin pystytään turvaamaan arvokkaiden luontokohteiden säilyminen tulevaisuudessakin ja samalla mahdollistamaan riittävä asuntotuotanto. Kestävän tasapainon löytäminen edellyttää huolellisia selvityksiä ja tarkkaa kaavoitustyötä. Myös asukkaiden ääntä pitää kuunnella herkillä korvalla. Korkea rakentaminen ei sovi kaikkiin kortteleihin tai kaupunginosiin.

Lähiöistä elämisen keskuksia

Lähiöissä asuu Suomessa jopa 1,5 miljoonaa ihmistä. Ne ovat kotialueita, joille jokapäiväinen arkielämä sijoittuu. Kasvavassa kaupungissa on tärkeää, että uusien kaupunginosien rakentamisen ohella pidetään huolta pitkän historian omaavien lähiöiden kehittämisestä.

Pääkaupunkiseudulla monessa lähiössä rakennukset ovat tulossa käyttöikänsä päähän. Vanhat ostarit kaipaavat uudistusta. Näitä alueita on uudistettava asukkaita kuunnellen. Uusien asuntojen rakentaminen on usein ainoa tehokas keino tuoda lisää niin yksityisiä kuin myös julkisia palveluja kaupunginosaan ja sitä kautta vahvistaa lähiöalueen kehittymistä. Lisäksi on varmistettava, että uudistettavilla alueilla palveluverkostosta, arjen viihtyvyydestä ja hyvistä julkisista liikenneyhteyksistä pidetään huolta.

Kotialueeni Myllypuro on kehittynyt 2000-luvulla valtavasti ostoskeskuksen uudistamisen, kulttuuri- ja liikuntapalvelujen kehittämisen, puurakentamisen, lähipalveluiden kehittämisen sekä Metropolia ammattikorkeakoulun uuden kampuksen myötä. Myllypuron kehityksen suunnan muutoksesta on syytä olla ylpeä. Samalla pitää tiedostaa, että sen onnistuminen vaati monien eri toimien samanaikaista yhteisvaikutusta.

Kuntapäätäjien pitäisi tavoitella työpaikkojen tasapuolista syntymistä kunnan tai kaupungin alueelle, myös lähiöihin. Julkinen sektori voi olla tässä suunnannäyttävä sijoittamalla julkisia palveluja, kuten oppilaitoksia tai liikelaitosten pääkonttoreita myös keskustan ulkopuolelle.

Myönteinen erityiskohtelu tasaa hyvinvointieroja

Myönteisen erityiskohtelun rahoitus on tärkeässä roolissa alueiden kehityksen tasapainottamisessa. Sen avulla pyritään tasaamaan alueiden välisiä hyvinvointieroja esimerkiksi koulutuksen saralla. Heikosti pärjäävien alueiden kouluille tarjotaan lisäresursseja, joiden avulla nuoria voidaan tukea henkilökohtaisesti. Tästä on erittäin hyviä kokemuksia. Valittavasti koulujen eriytyminen ei kuitenkaan ole pysähtynyt hyvistä kokemuksista huolimatta. Myönteisen erityiskohtelun rahoitusta tuleekin lisätä. Uusi keino tasata alueiden kehityseroja olisi myönteisen erityiskohtelun laajentaminen myös nuoriso-, kulttuuri- ja terveyskeskustyöhön.

Lähiöiden kehitystä ei saa päästää eriytymään voimakkaasti. Kaupunkien kehittyminen tasapainoisesti on kaikkien kaupunkilaisten etu. Tasa-arvoinen kaupunkikehitys luo pohjan myös hyvin toimivalle elinkeinoelämälle. Pääkaupunkiseutu toimii koko Suomen talouden veturina ja siksi myös valtakunnan päätöksentekijöiden pitäisi olla kiinnostuneita seudun lähiöiden pärjäämisestä.

”

SUOMALAISTEN SIUNAUS
JA KIROUS ON INTO
OMISTUSASUMISEEN.

ASUNTOMARKKINAT JAKAUTUVAT KESKITTYVÄSSÄ JA VANHENEVASSA SUOMESSA

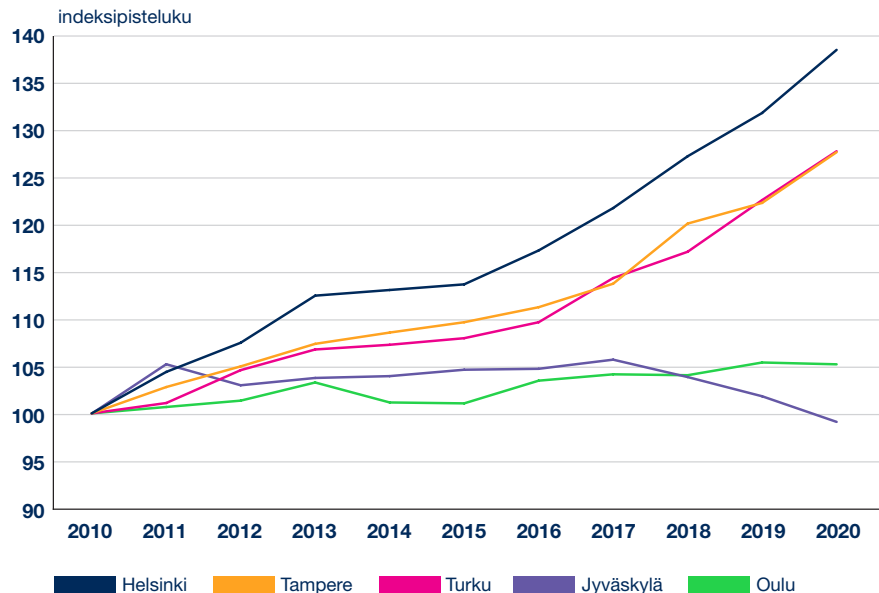
Antti Koskela | STTK:n ekonomisti

Suurimmissa kasvukeskuksissa asumisen hinta on noussut huomattavasti nopeammin kuin palkat. Asuminen tulee vuosi vuodelta hankalammaksi vuokralla asuville tai omistusasuntoa etsiville. Ilmiö on johtanut myös asumistukimenojen erittäin nopeaan kasvuun. Asumistuen vuosittaiset menot ovat lyhyessä ajassa kaksinkertaistuneet ja ovat jo yli kaksi miljardia euroa vuodessa. Suurten kasvukeskusten asumisen hintataso onkin voimakas työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmaa aiheuttava tekijä.

Palkkatyököyhyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilöllä ei täysipäiväisestä työstä huolimatta riitä rahaa juuri muuhun kuin pakollisiin menoihin, kuten asumiseen, energiaan, lääkkeisiin ja elintarvikkeisiin. Ilmiö on jo rantautunut Suomeen, eikä toimivia keinoja köyhyyden torjumiseen ole löydetty. Asumisen – kuten muidenkin hyödykkeiden – hinta määräytyy markkinoilla kysynnän ja tarjonnan mukaan. Esimerkiksi Helsingissä on pyritty asuntotuotannon voimakkaaseen kasvattamiseen tavoitteena alentaa asumiskustannuksia.

Ainakaan toistaiseksi tulosta ei ole syntynyt. Asumisen hinta kasvukeskuksissa – etenkin Helsingissä – kasvaa nopeammin kuin ansiotaso. Monella pienituloisella rahaa ei jää asumismenojen jälkeen yli juuri ollenkaan. Silloin käytettävissä olevat nettotulot ovat olemattomat. Palkansaaajan elintaso on heikko, vaikka hän kävisi täysipäiväisesti töissä.

Vanhon kerrostaloasuntojen hintaindeksi 2010–2020

Lähde: Osakeasuntojen hinnat, Tilastokeskus

Tilastokeskuksen graafista havaitaan, että ongelma koskee erityisesti Helsinkiä, Tamperetta ja Turkuja. Muut suuret kaupungit ja maakuntakeskukset ovat selvinneet vähemmällä. Kalliista hintatasosta johtuva muuttoliikkeen vaikeus onkin siten erityisesti Helsingin ongelma.

Alueelliset työttömyys- ja työllisyyserot ovat Suomessa suuria ja erittäin pitkäaikaisia. Erot ovat säilyneet jopa yli sukupolvien. Talousteorian mukaan työnhakijat muuttavat työn perässä pois alueilta, joissa työttömyys on korkea. Suomessa muuttoliike ei kuitenkaan riittävästi tasaa eroja. Merkittävä syy on asumisen hintatason valtavat alueelliset erot. Muitakin syitä muuttoliikkeen hitaudelle toki on, kuten sosiaalinen juurtuminen omalle paikkakunnalle.

Syntyvyyden romahdus ja väestön entistäkin voimakkaampi keskittyminen lisäävät asuntomarkkinoiden eroja entisestään. Kun nuoret ihmiset – eli lisääntymisikäiset – keskittyvät suurimpiin kaupunkeihin, myös lapset syntyvät siellä. Siten taantuvilla alueilla ei riitä tulevaa työvoimaa, vaikka avoimia työpaikkoja olisikin.

Huonomaineiset vs. suositut kaupunginosat vahvistuva ilmiö

Samalla kaupunkien sisäinen jakautuminen on suurta. Osa kasvukeskusten kaupunginosista on ajautumassa paitsioon. Tämä näkyy esimerkiksi kouluvalinnoissa. Jo vuosia on havaittu, että kasvukeskusten monissa kaupunginosissa vanhemmat haluavat viedä lapsensa kouluun toisiin kaupunginosiin, eivätkä halua lastaan lähialueen kouluun. Kaupunginosien jakautuminen ”huonomaineisiin” ja suosittuimpiin kaupunginosiin on näkyvissä. Eurooppalaisissa suurkaupungeissa ilmiö on havaittu jo kauan.

Asuntopolitiikka vaikeutuu entisestään, jos osa suurten kaupunkien asunnoista ja asuinalueista ajautuu ei-haluttaviksi alueiksi, joilta työssäkäyvä keskiluokka hakeutuu pois. Tämä myös nostaa hyvämaineisempien asuinalueiden hintoja entisestään tehden niistä pieni- ja keskituloisille entistä vaikeammin saavutettavia.

Vaikka kasvukeskukset saattavat näyttää ulkoapäin tasaisen menestyviltä alueilta, kaupunkien sisäiset erot ovat aidosti kasvussa. Tähän on pyritty vastaamaan kaupunkisuunnittelulla ja positiivisen diskriminaation rahoilla, mutta eurooppalaisen ja pohjoisamerikkalaisen näytön valossa tehtävä on vaikea.

Varsinaisen palkkatyököyhyyden ja hintojen karkaamisen lisäksi asuntojen hinnat vaikuttavat ainakin kolmella haasteellisella tavalla Suomeen.

1. Kansallisvarallisuudesta merkittävä osa hupenee.

Kansallisvarallisuudesta merkittävä osa on kiinni seinissä. Osa näistä seinistä on alueilla, joilla arvo laskee tai on jo huvennut. Siten merkittävä osa kansallisvarallisuudesta menettää arvoaan. Tämän vaikutus suomalaisten taloudelliseen hyvinvointiin ei ole vähäinen. Suomessa on varsin yleistä, että ansioista merkittävä osa on käytetty omakotitaloon ja kesämökkiin. Jos eläkkeelle jäädessä huomaa, että nämä seinät ovat menettäneet arvonsa, uhkana on varattomuus.

Esimerkiksi ruotsalaisilla ja saksalaisilla on huomattavasti enemmän varallisuutta sijoitettu pörssiosakkeisiin ja rahastoihin, joten he eivät ole niin riippuvaisia oman kotialueensa asumisen hintakehityksestä. Samalla he ovat varakkaampia koska saksalaisten ja ruotsalaisten osakkeiden hintakehitys on ollut 2000-luvulla selvästi suopeampaa kuin Suomen maaseudun omakotitalojen.

Onkin mielenkiintoinen ja vaikeakin kysymys, pitäisikö suomalaisten omistusasuntohalukkuudelle tehdä jotain. Tai voiko sille edes tehdä mitään? Vuokralaisen on helpompi muuttaa työn perässä pois.

2. Työmarkkinoiden alueellinen kohtaanto-ongelma.

Tyypillisesti kohtaanto-ongelma jaetaan kolmeen osaan: osaamisen, alueelliseen sekä terveyden ja työkyvyn kohtaantoon.

Näistä alueellinen kohtaanto-ongelma on voimakkaasti asumisen hintaan liittyvä ilmiö. Koska omakotitalot tai asunnot ovat menettäneet tyystin arvonsa tai niitä on vaikea saada kaupaksi, muutto työn perässä kasvukeskukseen on vaikeaa. Tätä kutsutaan taloustieteessä locked in -ilmiöksi. Asukkaat ovat ”lukittuna” omalle kotiseudulleen, koska eivät saa asuntoaan myydyksi, tai eivät saa siitä kunnon hintaa.

Jos oman omakotitalon myyntihinta on 20 000 tai 30 000 euroa, on vaikea muuttaa työn perässä Helsinkiin, jossa yksiö maksaa kymmenen kertaa enemmän. Ihmiset ovat ”lukittuna” pois kasvukeskuksista, jonne ei asumisen hinnan takia pääse, vaikka haluaisikin. Tätä kutsutaan taloustieteessä locked out -ilmiöksi.

Tämän alueellisen kohtaanto-ongelman osuutta työttömyydestä on vaikea arvioida tarkkaan. Varovaisestikin arvioiden kyse on vähintään kymmenistä tuhansista suomalaisista.

3. Asumistukimenojen nopea nousu.

Vuoden 2020 tasolla asumistukimenot ovat vuosittain jo yli kaksi miljardia euroa, eikä summa ole laskemaan päin. Koska vuokrat nousevat nopeasti ja asumistuen määrä on sidottu hintatasoon, asumistuen menot nousevat hintatason noustessa.

Tämä ”automaatti” on johtanut siihen, että asumistuen kokonaismenot ovat nousseet 2010-luvulla muutamassa vuodessa miljardista kahteen miljardiin per vuosi.

Sanomattakin on selvää, ettei yhteiskunnallamme ole varaa tähän kehitykseen. Automaatti olisi jotenkin katkaistava, mutta keinot puuttuvat. Miljardeille olisi vanhenevassa Suomessa muutakin käyttöä, kuin vuokrien tukeminen.

Asumistukimenojen vähentäminen on vaikeaa, koska suora leikkaus johtaisi vuokralla asuvien pienituloisten köyhtymiseen. Parempi mekanismi lienee kasvukeskusten asuntotarjonnan kasvattaminen, jolloin kysyntä ja tarjonta tasapainottuvat paremmin. Myös kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja voitaisiin tuottaa enemmän.

Haasteita siis riittää, ja ne koskevat täysin erilaisia alueita. Asuntomarkkinat ovat oikeastaan tasapainossa vain keskisuurissa maakuntakeskuksissa, kuten Seinäjoki tai Joensuu. Asunnot menevät kyllä pääosin kaupaksi, mutta niiden hinta ei kasva liian nopeasti. Pienituloisellakin on varaa asua. Kaupunginosien haitallista eriytymistä eli segregaatiotakaan ei esiinny, koska se on suurkaupunkien ongelma.

Pienempänä riskitekijänä on silti mainittava asuntojen hintaan liittyvä kotitalouksien velkaantuminen. Suomalaiset kotitaloudet ovat velkaantuneet 2010-luvun aikana hurjaa tahtia ostaessaan entistä kalliimpia asuntoja ja taloja. Velkamäärien noustessa suomalaiset ovat altistaneet itsensä korkoriskille. Vaikka asuntolainojen korot ovat pitkään olleet lähellä nollaa, ei ole tietenkään takuuta, että näin olisi jatkossakin. Jo sangen maltillinen korkotason nousu aiheuttaisi haasteita monelle asuntovelalliselle.

Suomalaisten siunaus ja kirous on into omistusasumiseen. Koska kansanluonnetta ei oikein voi muuttaa, lienee jatkossakin nähtävillä jakautuminen onnekkaisiin, jotka omistavat seiniä kasvavilla alueilla, ja epäonnisiin, jotka omistavat seiniä taantuvilla muuttotappioalueilla.

Näitä haasteita on käsitelty STTK:n asuntopoliittisessa ohjelmassa vuonna 2019. Julkaisussa on myös tarjottu ratkaisuja sekä kasvukeskusten että taantuvien alueiden asunto-ongelmiin.

ALUEET TARVITSEVAT TOIMIVAA YHTEIS- TYÖTÄ OSAAMISEN KASVATTAMISESSA

 Tapio Huttula | Sitran vanhempi neuvonantaja

Alueiden erilaistuminen on kiihtyvä ilmiö. On selvää, että Helsingin ja Kainuun elinvoimasta huolehditaan eri keinoin. Miten väestönkehitys vaikuttaa alueiden erilaistumiseen ja mistä elinvoima löytyy?

Sitran kesällä 2020 julkaisema *Mille väestölle?* -selvitys loi synkän kuvan Suomen väestökehityksestä. Selvitys peilaa kehitystä vuoteen 2040 asti ja sisältää neljä keskeistä havaintoa:

1. 2010-luvulla tapahtunut syntyvyyden romahdus haastaa koko koulutusjärjestelmän toimivuuden.
2. Työikäisen väestön määrä laskee ilman vahvoja toimenpiteitä.
3. Ikääntyvän väestön määrä nousee nopeasti (yli 75-vuotiaiden määrä nousee 375 000:lla).
4. Keskittävä, polarisoiva ja valikoiva muuttoliike eriyttää alueiden väestökehitystä edelleen.

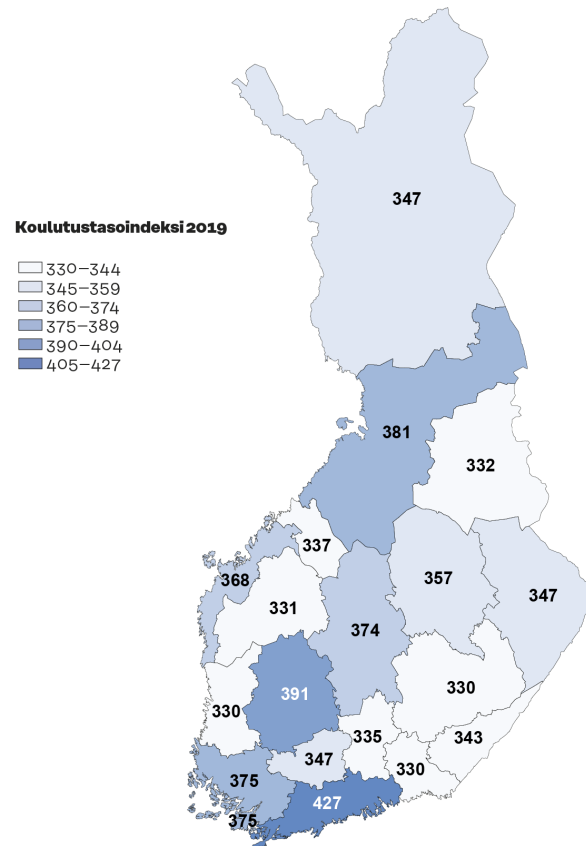
Tieto lisää tuskaa, mutta toisaalta se herättelee ja auttaa toimimaan. Ratkaisut koulutuksen saatavuuteen löytyvät uudennlaisista toimintamalleista: lähi- ja etäopetuksen yhdistämisestä, oppilaitosten yhteistyön kehittämisestä ja teknologian hyödyntämisestä. Työvoiman määrän lisäämiseen on olemassa kolme mahdollista ratkaisua: 1) syntyvyyden nostaminen, 2) työmarkkinoiden ulkopuolella olevien saaminen työelämään sekä 3) koulutus- ja työperäisen maahanmuuton lisääminen. Väestön ikääntyminen puolestaan kertoo siitä, että hyvinvointiyhteiskunta on onnistunut tehtävässään. Ihmiset ovat terveempiä ja elävät pidempään. Toisaalta hoivan tarve lisääntyy ja siihen pitää vastata.

Väestökehityksen neljä muutostrendiä haastavat eri alueita eri tavoin. Maan sisäinen muuttoliike koskettaa erityisesti 15–39-vuotiaita, eli työelämään siirtyviä ja nuoria työikäisiä. Näiden ikäluokkien keskittyminen pääkaupunkiseudulle ja kasvukeskuksiin aiheuttaa vastaanottavilla alueilla voimakasta painetta palvelujen, asuntorakentamisen sekä infrastruktuurin kehittämiseen. Toisaalta muuttotappioalueet menettävät elinvoimaa: syntyvyys laskee entisestään ja väestö vanhenee.

Alueiden väliset ja sisäiset erot suuria

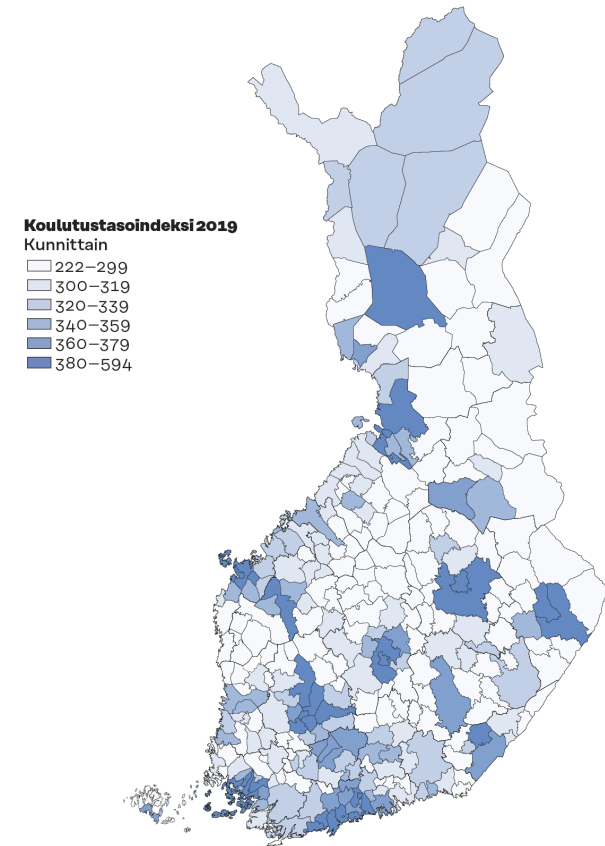
Sitran *Miten osajat liikkuvat alueilla?* -selvitys (2021) tukee alueellista osaamisen kehittämistyötä. Se pureutuu ammatillisesta koulutuksesta ja korkeakouluista valmistuvien työelämään sijoittumiseen sekä tutkinnon suorittaneiden alueelliseen liikkuvuuteen. Selvityksen taustana toimii tilannekuva Suomen koulutusrakenteesta 2020-luvun vaihteessa. Analyysissa on kuvattu maakunnallisia koulutus- ja osaamisprofileja. Alueiden eriytymistä voidaan kuvata esimerkiksi koulutustasoindeksillä mitattuna (kuva 1).

Kuva 1. Koulutustasoindeksi maakunnittain vuonna 2019.

Koulutustasoindeksi kuvaa yli 20-vuotiaan väestön peruskoulun jälkeen suorittaman koulutuksen keskimääräisen pituuden vuosina henkeä kohti. Yksi vuosi peruskoulun jälkeistä koulutusta vastaa lukua 100. Mitä korkeampi indeksiluku on, sitä koulutetumpaa on alueen väestö. Korkein koulutustasoindeksi on Uudellamaalla, jossa yli 20-vuotias väestö on koulutautunut peruskoulun jälkeen keskimäärin neljä vuotta ja kolme kuukautta (indeksiluku 427). Alhaisin koulutustaso on Uudenmaan naapurimaakunnassa Kymenlaaksossa sekä Etelä-Savossa (330). Koulutus rakenne vaihtelee maakuntien välillä (kuva 1), mutta todellinen eriytyminen voidaan havaita maakuntien sisällä, kun asiaa tarkastellaan kuntatasolla (kuva 2).

Kuva 2. Koulutustasoindeksi kunnittain vuonna 2019.

Pirkanmaa on hyvä esimerkki maakunnan sisällä tapahtuvasta rajusta koulutuksellisesta eriytymisestä. Maakuntana Pirkanmaan on toiseksi koulutetuin (indeksi 391). Kuntatasolla tarkastellen vaihteluväli on kuitenkin suuri. Alin koulutustaso on Kihniössä (259) ja ylin koulutustaso Pirkkalassa (455). Kuntien välinen ero koulutukseen keskimäärin käytetyssä ajassa on lähes kaksi vuotta. Myös Tampere ja sen ympäristökunnat erottuvat koulutetuimpina. Taustalla vaikuttavat koulutustarjonta, historiallinen kehitys, erilaiset elinkeinorakenteet ja osaamistarpeet. Väestön koulutustaso heijastelee aina alueen työelämän tarpeita.

Osaaminen vetää puoleensa lisää osaamista

Alueiden koulutustason eriytyminen heijastuu tulevaisuudessa voimakkaasti myös osaamiseen. Koulutetut hakeutuvat muiden osaajien luo. Näin syntyy entistä vahvempia osaamiskeskittymiä, verkostoja ja ekosysteemejä, joissa toimijat voivat hyödyntää toistensa osaamista parhaalla mahdollisella tavalla.

Alueiden väestöllinen eriytyminen haastaa yritysten toimintamahdollisuuksia. Kun osaajat pakkautuvat kasvukeskuksiin, ongelmat kärjistyvät. Sitran *Miten osaajat liikkuvat alueilla?* -selvityksessä havaittiin väestö- ja työpaikkakehityksen keskinäisriippuvuuden murtuminen. Avoimet työpaikat eivät vedä osaavaa työvoimaa kaikille alueille. Osaajien riittävyys ja osaamisen jatkuva kehittäminen ovat haasteita kaikilla alueilla. Kilpailu osavasta työvoimasta koskee koko Suomea.

Kohtaanto-ongelmalla tarkoitetaan tilannetta, jossa työpaikat ja työnhakijat eivät kohtaa. Kohtaanto-ongelma ei ole uusi ilmiö. Se on tunnettu työmarkkinoilla käytännössä aina. Yleisin syy kohtaanto-ongelmaan on työnhakijoiden osaamisen ja työnantajien osaamistarpeiden kohtaamattomuus. Entistä useammin vastaan tulee myös tilanteita, joissa työvoimaa ei yksinkertaisesti ole. Polarisaatiokehityksen seurauksena alueella voi samanaikaisesti olla positiivinen talous-, työllisyys- ja investointikehitys, mutta se voi silti kärsiä väestömäärän, vetovoiman ja liikkuvuuden heikkenemisestä.

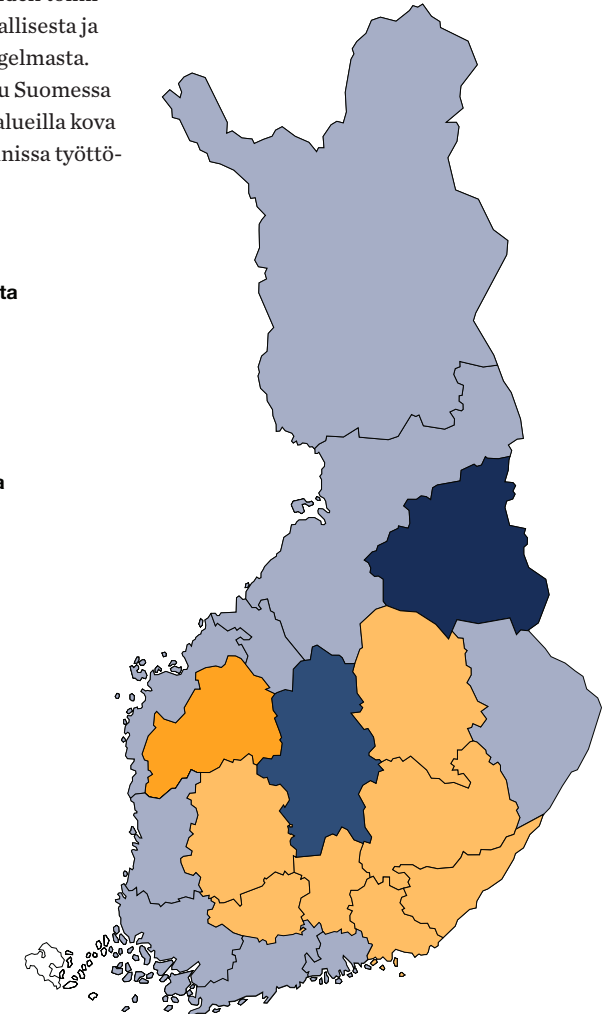
Tämä kehitys tarkoittaa kohtaanto-ongelman pahenemista, vaikka talouskehitys näyttäisi väliaikaisesti positiiviselta. Silloin koulutustarjonnan merkitys alueellisena voimavarana ja elinvoiman lähteenä korostuu. Oppilaitosten tuottamalla osaamisella sekä tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnalla on suora yhteys alueen vetovoimaan, kasvumahdollisuuksiin sekä työvoiman saatavuuteen.

Elinvoiman kannalta tärkein kysymys on, miten alueet kykenevät kiinnittämään työtä ja osaamista alueelleen (veto- ja pitovoima). Olennaista on, että alueet pitävät itsensä vetovoimaisina ja vastaavat työn murrokseen ja uusiin osaamistarpeisiin. Työn murros muuttaa työtehtäviä, hävittää osan työpaikoista ja synnyttää uusia. Väestön osaaminen ei välttämättä vastaakaan näitä uusia tarpeita, jolloin osaamista täytyy uudistaa ja toisaalta vastata myös täysin uusiin tarpeisiin. Osana tätä työtä tulee muuttaa myös ohjausrakenteita sekä tukea alueita omien ratkaisujen löytämisessä.

CASE: Ohutlevyseppä

Kuva 3. Ohutlevyseppien kysyntä eri puolilla maata. Lähde: Ammattibarometri 2021 TEM. Arviointi tehty maaliskuussa 2021.

Ohutlevyseppien kohtaanto-ongelma on hyvä esimerkki työmarkkinoiden toimivuushaasteista eli hyvin paikallisesta ja alakohtaisesta kohtaanto-ongelmasta. Ohutlevyseppiä on koulutettu Suomessa paljon. Silti heistä on jollain alueilla kova pulaa ja toisaalta naapurikunnissa työttömänä (kuva 3).

Elinvoimaa ja osaamista yhteistyöllä

Sitran *Osaamisen aika* -projekti on tukenut elinikäisen oppimisen kehittämistä Suomessa kolmen vuoden ajan. Projektin alussa 30 keskeistä yhteiskunnallista toimijaa loi Sitran fasilitoituina yhteisen tahtotilan elinikäisen oppimisen kehittämiseksi Suomessa parin kolmen hallituskauden aikana. Lähtökohtana oli nähdä osaaminen ennaltaehkäisevänä investointina tulevaisuuteen sekä hyvinvoinnin lähteenä. Keskeinen oivallus oli tukea työelämässä tapahtuvaa oppimista, ja vastata näin muuttuviin osaamistarpeisiin, teknologiseen muutokseen sekä työelämän murrokseen. Koulutusjärjestelmällä on tärkeä rooli vahvan yleissivistyksen, perustaitojen ja osaamisperustan luomisessa. Osaamistarpeiden muutoksiin ei kuitenkaan voida vastata vain koulutustoimin. Keskeistä on yhdessä oppiminen ja kehittäminen työpaikoilla, verkostoissa ja ekosysteemeissä. Tarvitaan työelämän ja koulutusjärjestelmän tiivistä vuorovaikutusta, jossa osaaminen uudistaa työelämää ja työelämäosaamista.

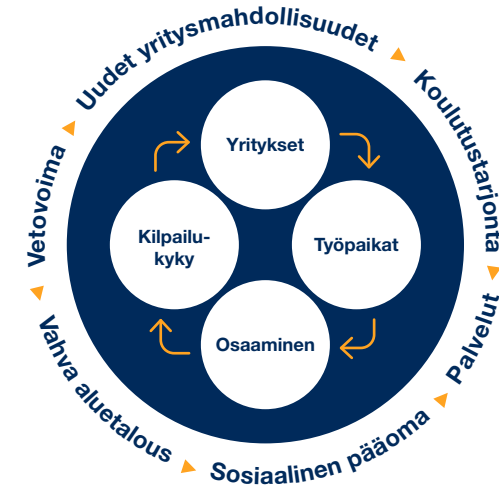
Sitra on pyrkinyt konkretisoimaan tahtotilan ajatuksia yhdessä alueiden kanssa ja vienyt niitä osaksi alueiden elinvoimatyötä ja osaamiskosysteemien toimintaa. Samalla tuotettiin tietoa siitä, miten alueen toimijat voivat yhteistyössä lisätä alueen elinvoimaa ja uudistaa osaamista. Alueellinen elinvoima on monitahoinen käsite. Sitra pyrki tukemaan kutakin aluetta – maakuntaa, kaupunkia ja kuntaa – alueiden omien toimintamallien löytämiseksi yhteiseen kehittämisen työkalupakkiin. Osaamisen aika -työssä on edelleen mukana yhdeksän aluetta eri puolilta maata. Alueiden kehityssuunnat ja toimintaympäristöt vaihtelevat, eivätkä ratkaisut voi olla yhdestä puusta veistettyjä. Kaikilla alueilla on oma tapansa ylläpitää vuorovaikutteisen tilannekuvan prosessia.

Tutkimus- ja tilastotieto itsessään ei synnytä vaikuttavaa tilannekuvaa. Sen tueksi tarvitaan vuorovaikutusta sekä yhteistä ymmärrystä, jotta tiedosta syntyy johtopäätöksiä ja konkreettisia tavoitteita. Lisäksi tarvitaan yhteistyörakenteita, selkeitä rooleja ja resursseja. Yrityksille, oppilaitoksille ja julkisille toimijoille on tärkeää päästä mukaan tilanteisiin ja paikkoihin, joissa uusien tietojen, osaamisen ja innovaatiot syntyvät. Verkostomainen yhteistyö sekä aito halu toimia yhdessä ovat jatkossa olennaisia kaikille toimijoille. Yhteistyön kautta kilpailukyky ja tuottavuus kasvavat.

Käytännössä elinvoimatyö on alueella toimivien tahojen yhteisten voimavarojen hyödyntämistä tehokkaasti kaikkien toimijoiden hyväksi. Mitä laaja-alaisemmalla joukolla ja mitä osallistavammin yhteistyötä tehdään, sen parempi. Toimijoiden keskinäisriippuvuutta voidaan kuvata ns. elinvoimaringillä (kuva 4).

Ringin ulkokehällä ovat elinvoiman perusedellytykset, jotka usein ratkaisevat myös yritysten sijoittumisen ja menestyksen. Sisäkehä taas kuvaa yritysten, työpaikkojen sekä osaa-

Kuva 4. Elinvoimaringi. Elinvoiman elementtejä ja työn fokus.

misen ja kilpailukykyyn yhteyttä. Ne vaikuttavat palkkatuloon, ostovoimaan, elinvoimaan ja hyvinvointiin alueella. Osaamisen merkitys korostuu sisäkehällä. Työtä ja toimeentuloa voi syntyä, jos alueella on osaajia. Toisaalta kilpailukyky ja jalostusarvo voivat kasvaa, jos yritykset ja oppilaitokset sitoutuvat jatkuvaan osaamisen kehittämiseen.

Verkostoimaisen yhteistyön on madallettava rakenteita. Uudistustarpeet voivat ulottua niin lainsäädäntöön, rahoitusmalleihin kuin informaatio-ohjaukseenkin. Alueiden pitää auttaa itse itseään, mutta ne tarvitsevat myös tietoa, välineitä, tukea ja ohjausta. Tuleva jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus tulee tuottamaan ajanmukaista tietoa yhteisellä, helpokäyttöisellä tietopalustalla esimerkiksi osaamistarpeiden ennakointia varten. Tiedontuotanto on järkevää tehdä valtion palveluna kunnille ja alueille. Tulevaisuudessa keskushallinnon tuki pitääkin ymmärtää entistä enemmän palveluna. Jatkokysymys kuuluukin: millainen hallinto tukee parhaiten alueiden älykästä erikoistumista?

”

UUDISTUS VOI ONNISTUESSAAN
LUODA WIN-WIN-TILANTEEN,
JOSSA KAIKKI VOITTAVAT.

SOTE-MAAKUNNAT – YKSI SUOMEN HISTORIAN SUURIMMISTA UUDISTUKSISTA

Seppo Nevalainen | STTK:n ekonomisti

Sote-maakuntien perustaminen on yksi Suomen historian suurimpia uudistuksia. Uudistuksessa merkittävä osa julkisesta taloudesta siirtyy kokonaan uusien toimijoiden, sote-maakuntien vastuulle. Keskeiset tavoitteet, joihin uudistuksella pyritään vastaamaan, ovat väestön terveyserojen kaventaminen, sosiaali- ja terveystalouteen pääsyn ja palveluiden laadun parantaminen sekä sote-palveluiden kustannusten kasvun hillitseminen.

Sote-palvelut sekä palo- ja pelastustoimi siirtyvät kuntien vastuulta hyvinvointialueille vuoden 2023 alusta. Sote-maakuntia tai hyvinvointialueita on yhteensä 21 sekä Helsinki, joka saa järjestää sote-palvelut edelleen itsenäisesti. Sote-palvelujen järjestäjien lukumäärä siis vähenee murto-osaan nykyisestä, jossa järjestäjinä toimivat kunnat ja kuntayhtymät. Henkilöstöä sote-maakuntiin siirtyy noin 180 000.

Sote-uudistus on tarpeellinen uudistus. Sen avulla kyetään siirtämään väestön ikääntymisestä aiheutuvia ja muita ennakoimattomia kustannuksia suurempien kokonaisuuksien vastuulle. Väestön muuttoliike ja ikääntyminen vaikuttavat siihen, että pienillä kunnilla on haasteita selviytyä sote-palveluiden järjestämisestä ja rahoittamisesta. Nykyisin pienen kunnan budjetti on saattanut mennä sekaisin yllättävien, kalliiden sairauksien hoidosta aiheutuvien kustannusten vuoksi. Tämä haaste poistuu sote-uudistuksen myötä, kun sote-maakunta ja viime kädessä valtio vastaavat hoidon järjestämisestä ja kustannuksista.

Aluksi valtion varoista - maakuntaveron tulee myöhemmin

Uudet sote-maakunnat saavat alkuun lähes kokonaan rahoituksensa valtiolta. Ne saavat myös rahoitusta asiakkaiden maksamista asiakasmaksuista, joiden osuus kokonaisrahoituksesta on hieman yli kymmenen prosenttia. Sote-maakuntien rahoitus on pääosin yleiskatteista, jolloin sen käytöstä päättävät sote-alueet itse. Sote-maakuntien saama rahoitus perustuu pääosin sote-palveluiden tarpeeseen. Lisäksi rahoitus riippuu muun muassa väestön rakenteesta ja pieneltä osin myös terveyden edistämisen toimista.

Sote-maakuntien itsenäisen rahoituksen käynnistämiseksi on valmistelussa maakuntaveron. Hallitus haluaa, että se otetaan käyttöön vuonna 2026. Maakuntaveron kerättäisiin ansiotuloista, toisin sanoen palkka- ja eläketuloista. Aluksi käyttöön otettava maakuntaveron olisi tasoltaan pieni, ehkä nykyisen kiinteistöveron tai kirkollisveron suuruinen. Jos ja kun sote-maakunnille siirretään tulevaisuudessa lisää tehtäviä, myös maakuntaveron merkitys kasvaa.

Sote-maakuntien itsehallinto puoltaa sitä, että sama toimija päättää palveluiden rahoituksesta ja niiden kustannuksista. Maakuntaveron on sote-maakunnille oma tulonlähde, vaikkakin alussa tasoltaan pieni. Maakuntaveron käyttöönotto tarvitsee tuekseen tasausjärjestelmän. Maakuntien väliset erot ovat suuria sekä veropohjan että sote-kustannuksien osalta. Maakunnille tulisi jatkossa siirtää myös elinkeinopolitiikkaan liittyviä tehtäviä, jotta niillä olisi aidosti mahdollisuuksia vaikuttaa omaan veropohjaansa.

Pohjoismaista Ruotsi hyödyntää maakuntien rahoituksessa puhtaimmin maakuntaveron. Tanskassa maakuntien rahoitus on valtion rahoituksen varassa. Norjan malli sijoittuu

näiden kahden ääripään väliin. Suomeen kaavallaan siis ainakin alussa valtion rahoitukseen perustuvaa mallia sote-maakuntien rahoitus pohjaksi. Myöhemmin maakuntaveron tulee myös Suomessa osaksi maakuntien rahoitusta ja siirrymme jonkinlaiseen Norjan malliin.

Kuntien talous on arvoitus

Kuntien menoista ja tuloista noin 20 miljardia siirtyy sote-uudistuksen myötä sote-maakuntien menoiksi ja tuloiksi. Käytännössä tämä tehdään pienentämällä kuntien saamia valtionosuuksia ja leikkaamalla kuntien verotuloja vastaavalla summalla. Kunnallisveroprosenttia alennetaan kaikissa kunnissa 12,63 prosenttiyksikköä.

Kuntien veropohjan ja valtion osuuksien muutos aiheuttaa eroja kuntien välille, koska ne ovat erilaisessa asemassa esimerkiksi väestön kasvun tai vähenemisen suhteen. Osa kunnista on enemmän riippuvaisia valtion osuuksista ja osalle tulopohja koostuu omista verotuotoista. Pääsääntöisesti kasvukeskusten kunnat pohjaavat taloutensa omiin verotuloihin ja vähenevän väestön kunnissa valtion osuudet ovat tärkeässä asemassa.

Kasvukeskusten kunnat joutuvat jatkuvasti investoimaan kouluihin, päiväkodeihin ja infrastruktuuriin muuttoliikkeen sekä luonnollisen väestönkasvun vuoksi. Investointeihin on kuitenkin jatkossa käytössä vain puolet verotuotoista. Myös kuntien lainat jäävät kuntien vastuulle, mutta niiden hoitoon tarvittavat verotuotot puolittuvat. Toisaalta sosiaali- ja terveysmenot poistuvat kuntien budjeteista. Tämä lisää kuntien talouden vakautta sillä sote-kustannukset ovat olleet vaikeasti ennakoitavia ja ylittäneet usein budjetoidut määrät. Sote-uudistuksessa siirtymäkauden järjestelyt lieventävät vaikutuksia kuntien talouteen, jotta kunnille jää aikaa sopeutua muutokseen. Kuntien talouden kehityksen ennustaminen on haastavaa myös sote-uudistuksen jälkeen.

Sote-uudistuksesta hyötyvät kaikki

Aika näyttää, kuinka sote-maakuntauudistus onnistuu tehtävässään. Hallinnon rakenteita muuttamalla ei varmasti päästä kaikkiin hyviin tavoitteisiin, vaikkakin se edistää tavoitteiden saavuttamista. Perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon rajan poistuminen helpottaa toimivien hoitoketjujen järjestämistä. Myös sosiaali- ja terveyspalveluiden parempi integraatio edesauttaa palveluiden saatavuutta. Tästä hyötyvät asiakkaat, sote-palveluissa työskentelevät ja viime kädessä koko yhteiskunta. Uudistus voi onnistuessaan luoda win-win-tilanteen, jossa kaikki voittavat.

”

TYÖ ON ALKANUT, EIKÄ SE TULE VALMIIKSI 1.1.2023. KEHITTÄMINEN JA UUDISTAMINEN TULEE JATKUMAAN. KUNNAT LÖYTÄVÄT UUDET ROOLINSA. TYÖNTEKIJÄT JATKAVAT TYÖTÄÄN.

SOTE-SEKTORIN MONIMUTKAISTUNEET HAASTEET TARVITSEVAT LAAJAA YHTEISTYÖTÄ

Kirsi Lehtimäki | Tehyn pääluottamusmies

Vihdoinkin, huokaisin sote-lakien mentyä läpi eduskunnassa. Sote-ammattilaisena ja edunvalvojana olin seurannut vellovaa keskustelua huolestuneena. Talouden, työvoiman riittävyyden ja palvelutarpeen kasvun haasteet ovat monimutkaistuneet. Ratkaisujen löytämiseksi laajemmat kokonaisuudet ovat ainoa vaihtoehto.

Hyvinvointialueiden toimeenpanoa lähdetään toteuttamaan eri maakunnissa merkittävästi erilaisista tilanteista. Alueet, jotka ovat perustaneet integroituja sote-yhtymiä, ovat tehneet osan siitä valmistelutyöstä, joka muilla on vielä edessä. Päijät-Hämeen Phhyky, Pohjois-Karjalan Siunsote, Kymenlaakson Kymsote ja Etelä-Savon Essote perustettiin kuntien vapaaehtoiseen yhteistyöhön pohjautuen. Suurimmassa osassa Suomea näin ei ole, vaan kunnat järjestävät peruspalvelut ja sairaanhoitopiirit erikoissairaanhoidon.

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (Phhyky) tuottaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut peruspalveluiden ja erikoissairaanhoidon osalta reilulle noin 80 prosentille alueen väestöstä. Se tuottaa myös ympäristöterveydenhuollon palvelut osalle alueen kunnista. Yhtymä on perustettu 1.1.2017. Toimin Phhyky:ssä tehyläisenä pääluottamusmiehenä.

Kotikuntani Heinola järjestää edelleen itsenäisesti peruspalvelut. Kuntapäätäjänä toimin pienessä kaupungissa, jossa vahvat terveyspalvelut ovat keskeinen osa kaupungin identiteettiä ja poliittista keskustelua. Hyvinvointialueuudistus on herkullinen tilanne uhkakuvien maalaamiselle. Ei tarvitse perehtyä taustoihin tai laajasti nykyisen tilanteen tosiasioihin. Muutos luo aina epävarmuutta, jota paikallispoliittisessa keskustelussa on helppo hyödyntää.

Uhkakuvana rankat säästöt

Näköalapaikalla luottamusmiehenä hyvinvointikuntayhtymässä voin viiden kokemuksella todeta, että alun kaaoksen ja sitä seuranneiden rankkojen talouspaineiden jälkeen toiminta on vähitellen löytämässä yhteisen kehittämisen näkymiä. Yksi hyvinvointialueisiin liittyvä uhkakuva on, että ne joutuvat toteuttamaan rankat säästöt, joita peruskunnissa ei pystytty toteuttamaan. Näin kävi Päijät-Hämeessä. Kunnat ulkoistivat vaikeat säästöt kuntayhtymälle, joka kävi rankat yt-neuvottelut. Vuodeosastoja on lakkautettu perusterveydenhuollosta ja erikoissairaanhoidosta. Toimintaa on tehostettu monilla toimenpiteillä kaikilla toimialoilla. Toisaalta kovassa talouspaineessa on syntynyt onnistunutta kehittämistyötä ja uudistumista.

Monissa maakunnissa hyvinvointialueiden vapaaehtoinen valmistelu aloitettiin jo vuoden 2021 alusta. Näin myös Päijät-Hämeessä. Kuntien ja kuntayhtymän ja pelastuslaitoksen edustajat valittiin hallinnon ja talouden, palvelutuotannon, ICT:n ja viestinnän työryhmiin. Työryhmissä ovat mukana myös henkilöstön edustajat. Vaikka soten toimintaa järjestetään yhdessä, siirtyy hyvinvointialueelle myös pelastustoimi ja kuntien oppilashuolto.

Väliaikaisten toimielimien vastuulla ovat hyvinvointialuevaalit ja valmistelutyön organisointi. Henkilöstön edustajilla on kova paine päästä keskustelemaan henkilöstöön ja palveluverkkoihin vaikuttavista asioista sekä tulevasta liikkeenluovutuksesta.

Tulevaisuudessa maakuntien kunnat ovat entistä vahvemmin sidoksissa toisiinsa. Suurin osa maakunnista on edelleen väestöpohjalta pieniä. 100 000 - 200 000 asukkaan maakunnat vastaavat suurehkoa kaupunkia, joissa väki on levittäytynyt laajalle alueelle. Asukkaat pelkäävät palveluiden keskittymistä. Työntekijät ovat huolissaan siitä, että yhdellä suurella työnantajalla heidän työpisteensä voi vaihtua alueen toiselle laidalle. Huolet ovat aiheellisia. Toisaalta elän keskellä muutosta, jossa syrjäisempien seutujen palveluiden suurin uhka on vaikeutuva työntekijäpula.

Tässä vaiheessa kaikilla on enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Minkälaiseksi rajapintayhteistyö kuntien ja hyvinvointialueiden välillä muodostuu, on toimeenpanovaiheessa keskusteltava asia. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen jatkuu myös kunnissa. Käytännön tasolla tarvitaan vielä monissa asioissa tarkentuvia ohjeistuksia.

Työ on alkanut, eikä se tule valmiiksi 1.1.2023. Kehittäminen ja uudistaminen tulee jatkuamaan. Kunnat löytävät uudet roolinsa. Työntekijät jatkavat työtään.

